

נופשו מטייל בצפון בנושא מים שנערך בימים 11-13 במארס 2012

יצאנו מחולון לכיוון קיבוץ דליה, אכלנו שם ארוחת בוקר והמשכנו למוזיאון רכבת העמק בכפר יהושע, לא רחוק מיקנעם. שם נתקבלנו בקפה, עוגה ושירי א"י הישנה והטובה. לאחר מכן אנשי המוזיאון סיפרו לנו על הרכבת, על חשיבותה למפעל הציוני, בעיקר בעמק יזרעאל, ראינו סרט בן 8 דקות על הווי הרכבת, הוסבר לנו על התחנות השונות וכן נתוודענו לתוכניות להחייאת רכבת העמק עד בית שאן ומשם לאירביד אשר בצפון ירדן.

כמו כן, ראינו שתכנון הרכבת היה גרמני, הכסף היה גרמני, המהנדס היה גרמני ולכן כל תחנות הרכבת שנבנו במזה"ת לפני מלחמת העולם הראשונה היו זהות. לאחר שסיימנו את הביקור במוזיאון המדריך לקח אותנו לקומה השנייה במוזיאון, שם ניתן הסבר מפורט, בעזרת מפת המזה"ת, לגבי הרקע והסיבות למלחמת העולם הראשונה, אשר העיקרית שבהן הייתה הניסיון של הגרמנים ליצור אלטרנטיבה יבשתית להודו באמצעות סלילת מערכת רכבות באורך כ- 4000 ק"מ דרך שטחה של האימפריה העות'מאנית.

רכבת העמק היוותה סעיף קטן ביותר של אותו פרוייקט ענקי אשר כלל גם רכבת למכה (אשר מעולם לא הגיעה למכה, רק למדינה). חיפה היוותה את החיבור היחידי של פרוייקט ענק זה לים התיכון. ההסבר גם פירט את ההבטחות השונות שנתנו הבריטים במהלך מלחמת העולם הראשונה:

הראשונה, לשריף חוסיין ממכה ("אגרות חוסיין מקמהון") – הבטחה לערבים, לפיה בתמורה לעזרת הבדואים של מכה בסילוק הגרמנים והטורקים מהמזה"ת הבריטים יעזרו לערבים להקים את "סוריה הגדולה", החלום הערבי מאז המאה ה-12. ההבטחה תקויים חלקית.

השנייה, לצרפתים (1916–) הסכם "סייקס פיקו" – שני שרי החוץ, לפיה בסיום המלחמה צרפת תקבל את חלק הארי של המזה"ת. גם הבטחה זו תקויים חלקית. השלישית, ליהודים, עקב המהפכה הקומוניסטית ברוסיה (אוקטובר 1917). הבריטים ראו בציונות את התשובה לקומוניזם היהודי של רוסיה, ולכן החליטו לחזק את הציונות ע"י מתן הצהרת בלפור (שבוע בלבד לאחר המהפכה ברוסיה, 2/11/1917) לחיים וייצמן, מנהיג התנועה הציונית בבריטניה (הסיפור על כך שההבטחה ניתנה לוייצמן עקב המצאת האצטון המלאכותי הינו מיתוס). ההבטחה גרסה כי "ממשלת הוד מלכותה רואה בעין יפה את הקמתו של בית לאומי יהודי בא"י... הבטחה זו תקויים כמעט במלואה.

חודש לאחר מכן ירושלים נכבשה ע"י הבריטים, כשנה מאוחר יותר נכבש כל המזה"ת, סוריה (אשר אז כללה את לבנון) ניתנה לפייסל, הבן הבכור של חוסיין, השריף של מכה, בעוד ששאר המזה"ת לא ניתן לצרפתים אלא נשאר תחת שלטון צבאי בריטי. סיום מלחמת העולם הראשונה נחתם בוועידת ורסאי, אשר השפילה את גרמניה עד עפר דק.

בכך נזרעו הזרעים לעלייתו של היטלר לשלטון.

ב – 1919, במהלך ועידת ורסאי, שאלו הבריטים את וייצמן עד היכן הוא רואה את גבולות הבית היהודי הלאומי.

הוא התייעץ עם פנחס רוטנברג, עם אהרון אהרונסון ועם אישים בכירים נוספים, וענה לבריטים: "מן הים ועד למדבר" – מהים התיכון ועד מסילת הברזל החיג'אזית (בערך עמאן), כולל נהר הליטני, צור וצידון, החרמון ואפילו פטרה.

בקיצור, וייצמן חשב על המים ועל כל החלק הפורה של א"י ההיסטורית.

רוטנברג חשב על המים כדרך "לחשמל" את הארץ.
החל מ-1920 נקבעו גבולות המזה"ת עקב הרצון הבריטי בעזרה הצרפתית (סוריה ולבנון הפכו למנדט צרפתי), עקב הרצון הבריטי במציאת בעלי ברית נאמנים מקרב הערבים, וכך הוקמו עיראק וירדן ב-1921 וב-1922 בהתאמה, ומלכיהם הראשונים היו הבן הבכור של חוסיין ממכה, פייסל אשר קיבל את עיראק ואחיו הצעיר, עבדאללה, אשר קיבל את אמירות עבר הירדן, אשר תיקרא לימים ירדן.
הבריטים השאירו את א"י תחת שלטונם הישיר ע"מ שיוכלו לקיים את הצהרת בלפור וע"מ שיוכלו לשלוט על נקודת המוצא של קו צינור הנפט קירקוק – חיפה.
כך נקבעו גבולות המזה"ת עקב שיקולים אימפריאליסטיים גרידא!
יצאנו ממוזיאון רכבת העמק אל גשר הישנה, אתר נהריים. בדרך ראינו את מגידו ושמענו על הקרב המכריע שהתרחש שם במלחמת העולם הראשונה ועל חשיבותו לעולם הנוצרי.

נסענו ממגידו דרך כביש התענכים, עד עמק חרוד, נסענו לאורך כביש נתיב רכבת העמק הישנה, ראינו איך התפשטות התנועה הציונית הייתה קשורה לאותה רכבת גרמנית, שמענו על קו צינור הנפט עיראק – חיפה אשר עבר בדיוק ליד קו המסילה הגרמנית, שמענו על עזא – דין אל קאסם ועל המרד הערבי הגדול, אשר נועד להחליש את בריטניה כחלק משת"פ של הפלשתינים עם היטלר ומוסוליני.
ראינו את תחנת הרכבת הישנה של בית שאן, הכביש (כמו הרכבת הגרמנית) פנה צפונה, לאורך נסיעה בכביש 90 ראינו את גשרוני הרכבת הגרמנית עד לגשר.
קיבלנו סיור מודרך באתר גשר הישנה ("חוויית נהריים").
שמענו על מפעל החשמל של רוטנברג, על אופן הפעלת התחנה, על סיפורו של קיבוץ גשר, על המפגש בין גולדה לעבדאללה בערב הכרזת המדינה (12/5/1948), על יום הקמת המדינה כיום מותה של התחנה וכן על השבויים שקודם גרו שם, בעבר הירדן המזרחי, אולם במהלך מלחמת העצמאות נלקחו בשבי וחזרו רק ב-1949.
נזכור שפנחס רוטנברג לא הקים סתם כך תחנת כוח הידרואלקטרית בא"י – היה זה אינטרס בריטי לתעש את הארץ ע"מ לקלוט עולים יהודים רבים ככל האפשר כדי שהם לא ייסחפו ברעיון הקומוניסטי.

יצאנו מגשר, הגענו לצומת צמח שם ערכנו הפסקת צהריים.
לאחר הארוחה פגש אותנו עופר מקיבוץ אשדות יעקב, ולאחר שהגשנו רשימת שמות מסודרת הוא לקח אותנו ל"אי השלום" לביקור, בו שמענו שוב של רוטנברג, על תעלת האפס,

על הפיגוע ב-1997 בו נהרגו 7 בנות מבית שמש, על הצמחייה ב"אי השלום", על הגבול הנוכחי בין ישראל וירדן, על הירמוק, הירדן, המסילה הגרמנית ואף צולמנו ליד תחנת הרכבת של נהריים אשר נבנתה כדי לאפשר את בניית התחנה ההידרואלקטרית (ע"ב המסילה הגרמנית). תחנה זו הנה היחידה מכל התחנות לאורך המסילה הגרמנית אשר נראית שונה עקב העובדה שנבנתה בשנות ה-30 ולא בתחילת המאה ה-20.

לאחר הביקור ב"אי השלום" נסענו לצומת צמח, ראינו את תחנת המשטרה הבריטית, את קיבוץ דגניה, את המקום בו עמד עד תחילת מרץ 2012 סכר שנועד למנוע ממים מזוהמים לחדור מהירדן הדרומי בכיוון ההפוך, קרי, לתוך הכנרת, מדרום לצפון, עד כמה שזה יישמע מוזר.

עם עליית מפלס הכנרת החשש הזה פסק ולכן הסכר הוסר. נסענו מעל סכר דגניה, ראינו משמאל לכביש את המוביל המלוח, הגענו למלון רימונים מינרל טבריה (לשעבר הוליד"י אין),

למחרת בבוקר נפגשנו באחד מאולמות המלון להרצאת הפתיחה. עיקרי הרצאה זו הינם הדרך שבה המים היוו את הגורם המשמעותי ביותר בקבלת ההחלטה כיצד יראה קו הגבול בין סוריה לא"י, קרי, בין המנדט הצרפתי למנדט הבריטי, בהתאמה, עפ"י הנוסחה – מים לבריטים, דרכים לצרפתים. הבריטים לא איפשרו לצרפתים מגע עם קו המים באף נקודה.

הסורים לא מוכנים לקבל נוסחה זו מכיוון שאף אחד לא שאל אותם – שאלו את היהודים, את המעצמות, את הבהאיים, את הנוצרים המקומיים, אבל אף אחד לא שאל את הסורים... קו הגבול אשר נקבע ב-1923 כתיקון לוועדת "פולה ניוקומב" (הצרפתי והבריטי) לאחר סיור ג'יפים משותף ב-1922 השאיר את הצרפתים ללא נגיעה ישירה ממקורות המים, ואושרר ע"י חבר הלאומים בוועידת לוזאן ב-1923.

זהו קו הגבול הבינלאומי בין סוריה לא"י – קו הגבול הכי פרו ישראלי – נקרא לו קו גבול מספר 1.

קו גבול זה גובה בהסכם השכנות הטובה מ-1926, אשר בא לתת מענה לתושבים המקומיים (בעיקר ערבים) אשר גרו בדיוק ליד קו גבול זה.

במהלך מלחמת העולם השנייה הבריטים הקימו את הפלמ"ח ב-1941 ע"מ לעזור בכיבוש סוריה ולבנון מידי הצרפתים, אשר לאחר כיבוש צרפת בידי גרמניה הנאצית ב-1940 הפכו להיות משת"פים של הגרמנים.

בהחלטת החלוקה של 1947 העצרת הכללית של האו"ם השאירה את כל מקורות המים בידי המדינה היהודית.

בסיום מלחמת העצמאות הסורים שלטו בחלקים נרחבים ממערב לקו גבול מספר 1 ואף ממערב לנהר הירדן. זהו קו הגבול מספר 2 – הכי פרו סורי.

לאחר המלחמה נחתמו הסכמי שביתת הנשק. כולם נחתמו ברודוס למעט ההסכם עם סוריה, אשר היה המסובך ביותר. ניתן לקרוא אותו באתר הכנסת. לפי ההסכם הסורים נסוגו מקו מספר 2 לקו ביניים – קו גבול 3, אשר לפיו קו הגבול (עד לחתימת הסכם השלום) לאורך נהר הירדן יעבור במרכז הנהר בעוד שבצפון מזרח הכנרת הסורים ישלטו בין שפך הירדן לנוקייב (ליד עין גב) למרות שבתקופת המנדט הבריטים שלטו שם ולא הצרפתים (כי הבריטים לא נתנו לצרפתים גישה למים).

השטחים מהם נסוגו הסורים, סה"כ 65 קמ"ר, ייקראו מעתה "השטחים המפורזים". 65 הקמ"ר הללו, אשר קשורים בטבורם לנושא המים, יהוו עד 1967 את סלע המחלוקת בין ישראל לבין כלל מדינות ערב.

עם 3 קווי הגבול הללו בראש יצאנו מהמלון, עלינו על האוטובוס והתחלנו בנסיעה צפונה. חצינו את העיר טבריה, מצפון לה המוביל המלוח זורם ממזרח לכביש. מוביל זה נחנך ב-1967 כמפעל משלים למוביל הארצי ע"מ להפחית את רמת המליחות בכנרת בכ-50% ("ריח המלוח על המים" כמו בשיר – הסיפור על מליחות קנה הסוף הנו מיתוס!). ראינו את אתר ספיר, נקודת המוצא של המוביל הארצי, אחד האתרים האסטרטגיים ביותר במדינת ישראל, אשר בתוכו יושבות 4 משאבות שוויצריות. האתר נחנך ב-1964 והיווה את הסיבה העיקרית למלחמת ששת הימים. נסענו לאורך האתרים הנוצריים בצפון מערב הכנרת עד שהגענו למושב אלמגור.

שם ביקרנו באנדרטה לזכר חלל קרב תל מוטילה במאי 1951.

הרקע לקרב זה היה הפרות חוזרות ונשנות של הסכם שביתת הנשק ע"י ישראל, בעיקר בהקשר של ייבוש ימת החולה, תקיפה אווירית של הכפר סמרה (כיום קיבוץ האון), פשיטה בלתי חוקית על אל – חמה בה נהרגו 7 חיילי מילואים ישראליים ועוד. כל אלה מצדיקים, מבחינת הסורים, את תקיפת תל קציר, אשר הוקמה כהיאחזות נח"ל בתוך השטח המפורז למרות שהסכם שביתת הנשק אסר זאת.

קרב תל מוטילה היווה המשך לכל האמור לעיל, בקרב זה צה"ל נתפס במערומוי (מה שהביא להקמת יחידה 101) ורק בעזרת חיל האוויר (תוך כדי הפרה נוספת של הסכם שביתת הנשק) השגנו הכרעה.

כך הוקמה שם ב- 1956 היאחזות הנח"ל אלמגור, אשר אוזרחה ב- 1961. התקריות המשיכו שם גם בשנות ה- 60. יצאנו מתל מוטילה צפונה, שמענו על מה שקרה בעולם בתחילת שנות ה- 50 ואיך הייתה לכך השפעה על המתרחש באזורנו. המשכנו לירדן ההררי, שם ישראל ניסתה להטות את מימי הירדן ישירות מהירדן ב- 1953, דבר שגרר התנגדות מכל הכיוונים, אשר הביאה להפסקת המפעל. לכן ישראל עברה לשאוב ישירות מהכנרת. ארה"ב ניסתה לתווך בין הצדדים בנושא המים ובנושא השלום בכלל ואף ניסתה לערב את מצרים בתמונה, אולם ההבטחה של ארה"ב למצרים לבניית סכר אסואן נתקלה בווטו של הקונגרס האמריקאי. נאצר בתגובה הלאים את תעלת סואץ לאחר שגירש משם את הצרפתים והבריטים, וכך ישראל ושתי מדינות אלו איחדו כוחות באוקטובר 1956 במבצע "קדש". ישראל נאלצה לסגת מחצי האי סיני, נאצר טען לניצחון וסכר אסואן נבנה בסופו של דבר בתמיכת בריה"מ והושלם ב- 1960. מהירדן ההררי חצינו את נהר הירדן, ראינו את שני בתי המכס, הבריטי והצרפתי, שניהם ממזרח לירדן, ירדנו בחזרה לכנרת דרך חד נס, ראינו חלק ממאגרי הגולן שישראל בנתה שם לאחר מלחמת יום הכיפורים, הגענו לצומת יהודיה, פנינו דרומה לאורך החלק הדרום מזרחי של הכנרת, ראינו את הפסל של אסד דג דגים בכנרת אשר הוצב שם ב- 1999 בעת שיחות השלום בין ישראל לבין סוריה, שמענו על הסיבות לכישלון שיחות השלום בין ישראל לסוריה במרץ 2000 ועל ההצעות שהועלו במהלך השיחות לפיתרון הבעיות השונות (בעיית המים הייתה ניתנת לפיתרון), ראינו את המקום שבו ניטש קרב נוקייב ב- 1962, הגענו לקיבוץ עין גב, שמענו את סיפורה של הסוסיטא, המשכנו דרומה ועצרנו בתחנת הדלק של קיבוץ האון, בדיוק במקום בו שכן הכפר הערבי – בהאי סמרה, לארוחת צהריים. יצאנו משם בחזרה לצומת כורסי (שם שכן בעבר הכפר הערבי כורסי), טיפסנו לגולן, הגענו למשולש הגבולות בין ישראל, סוריה וירדן, עד שהגענו לשם שמענו את סיפור המוביל הארצי והניסיון הערבי לקחת מישראל מים באזור מקורות הירדן ע"י הטייתם כתגובה לכך שישראל מנעה מירדן מים מהירדן הדרומי באמצעות מפעל המוביל הארצי וסכר דגניה אשר חודש ב- 1964. פרויקט תעלת ההטיה הערבי היווה את המחלוקת העיקרית בין ישראל למדינות ערב והיווה את הסיבה העיקרית למלחמת ששת הימים – המלחמה שקדמה לה כונתה "המלחמה על המים". זה היה הרקע לפעילותו של אלי כהן בדמשק. לאחר הביקור במשולש הגבולות נסענו ל"מצפה השלום" בכפר חרוב, משם תיצפתנו 360 מעלות על כל מה שנמצא מסביב לכנרת. משם המשכנו בנסיעה דרומה, עברנו את קיבוץ מבוא חמה, נסענו בירידות מפחידות לכיוון חמת גדר, אולם עוד לפני כן עצרנו בתצפית המשקיפה על סכר הירמוך הירדני – עורק החיים של ממלכת ירדן, על האתר ההיסטורי גדרה (בתוך ירדן) ועל הכפר הערבי מוחייבה בו היה אמור להסתיים תוואי תעלת ההטיה עם בניית סכר ענק אשר היה אמור להמית את ישראל בצמא. המשכנו בנסיעה כלפי מטה, ראינו את גשר אל חמה אשר פוצץ ע"י ההגנה בליל הגשרים, ראינו את תחנת הרכבת של אל חמה, ראינו את משולש הגבולות הישן בין א"י, סוריה ועבר הירדן אשר הנו שונה ממשולש הגבולות הנוכחי אותו ראינו מלמעלה. נסענו לאורך הגדה הצפונית של הירמוך בואכה צמח, שם ראינו את תחנת הרכבת הגרמנית של צמח, הגענו למלון, נחנו, אכלנו ויצאנו לטבריה בערב לראות את מיצג המים הלילי אשר נמשך כ- 10 דקות. שם גם התוודענו למפלס מי הכנרת...

בבוקר של היום האחרון נפגשנו באותו חדר במלון עם חגי עוז, נציג עמותת ידידי כדור הארץ – המזה"ת, אשר ערך לנו היכרות עם העמותה, עם הישגיה, עם השפעתה, עם תוכניותיה לעתיד, עם שת"פ שהעמותה עורכת בין ישראלים, ירדנים ופלשתינים. בקצרה, חגי הסביר לנו ש"אם תרצו – אין זו אגדה".

חגי לקח אותנו לסכר אלומות, לשם נשפכים מימי הביוב והמים המלוחים אשר זורמים במוביל המלוח, ומשם מים אלו זורמים לירדן הדרומי עד לים המלח. מים אלו, ומים אלו בלבד, זורמים בירדן הדרומי כיום, ומהווים כ-2% מכמות המים שזרמה שם בעבר, לפני הקמת המוביל הארצי ולפני הקמת תעלת הע'ור הירדנית. זוהי הסיבה לירידת מפלס ים המלח. העמותה מנסה לשקם את הירדן הדרומי בעזרת שת"פ עם שכנינו. ראינו את מתקן טיהור השפכים אשר הולך ונחנך בימים אלו ממש ליד סכר מצחין זה כחלק מהסכם השלום עם ירדן מ-1994.

השת"פ כולל גם חינוך של הדור הצעיר לטובת העתיד. משם חזרנו ל"אי השלום", הפעם מנקודת מבט שונה. עלינו לתצפית כוכבא (איננה פתוחה לציבור בדרך כלל), תצפתנו על "אי השלום", שמענו על התוכניות להחייאתו, לפיתוח התיירות, האקולוגיה, להפיכת תחנת הכוח למוזיאון, והכל בעזרת שת"פ אפשרי עם השכנים. חגי סיפר לנו על ההישגים שהעמותה בה הוא פעיל נחלה בכל הנוגע לנסיגות החייאה אלו, כגון הצפת חלק קטן מהאגם של רוטנברג לטובת תיירות הצפרות.

משם המשכנו בנסיעה לאורך הירמוך, ראינו את אתר דן צמחי ממנו ישראל מעבירה לירדן 55 מיליון קוב מים בשנה אשר אינם מתנה !!! לפי הסכם השלום, ישראל מחזירה לירדנים על מים שישראל לוקחת במקומות אחרים, אחד מהם הוא אגם ירמוקים, אותו ראינו בדרך.

חשוב לציין שאם מדברים על בעיית מים בירדן, ברשות הפלשתינית ובסוריה ישנה מצוקת מים אמיתית, לא בישראל. ראינו את נקודת ההתחלה של המוביל הארצי הירדני.

נפרדנו מחגי עוז במלון ומשם נסענו לאתר אשכול (ליד צומת המוביל) אשר מרכז המבקרים שבו נחנך בשנת 2009.

ביקרנו שם במשך כשעה וחצי, האתר מודרני ואינטראקטיבי, מתאים לכל הגילאים, שמענו על תהליך סינון המים במדינת ישראל, על איכות המים הטובה אצלנו, על פילטרים, מים מינרלים, תמי 4 וכו', על מקורות המים השונים בישראל ועל העתיד הלא כ"כ שחור של משק המים בישראל, עד כמה שהדברים נשמעו מפתיעים. לאחר הביקור המאוד מעניין באתר אשכול המשכנו לצומת אלונים, עצרנו להפסקת צהריים, המשכנו דרומה והגענו לחולון לקראת ערב.